

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Право на одбрану окривљеног – међународни
стандарди и унутрашње право

(мастер рад)

Ментор

Проф. др Саша Кнежевић

Студент

Гордић Јован

Број индекса: М 059/17

Ниш, 2020.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I. ПОЈАМ ОКРИВЉЕНОГ	2
II. ПРОЦЕСНИ ПОЛОЖАЈ ОКРИВЉЕНОГ	4
2.1 Права окривљеног у кривичном поступку	4
2.1.1 Право окривљеног да буде саслушан.....	4
2.1.2. Право окривљеног да буде упознат са основама оптужбе и доказима који га терете.....	4
2.1.3. Право окривљеног на ћутање	5
2.1.4. Право окривљеног да му се обезбеди довољно времена за припремање одбране	6
2.1.5. Право окривљеног на суђење без одлагања	6
2.1.6. Право окривљеног на предлагање доказа.....	7
2.1.7 Право окривљеног да присуствује извођењу појединих доказних радњи.....	8
2.1.8. Право окривљеног да разматра кривичне списе и предмете који служе као доказ	9
2.1.9. Право окривљеног на браниоца.....	9
2.1.10. Право окривљеног да благовремено буде обавештен о могућности за ангажовање стручног браниоца.....	10
2.1.11. Право окривљеног да буде испитан у присуству браниоца.....	10
2.1.12. Право окривљеног на браниоца по свом избору.....	11
2.1.13. Право окривљеног на бесплатну стручну помоћ – одбрана сиромашних.....	11
2.1.14. Обавезна одбрана	12
2.1.15. Право окривљеног на подношење редовних и ванредних правних лекова	13
2.2. Дужности окривљеног у кривичном поступку	14
III. МЕЂУНАРНОДНЕ ГАРАНЦИЈА ПРАВА НА ОДБРАНУ ОКРИВЉЕНОГ	15
3.1. Право на правично суђење	15
3.1.1. Право на суђење пред компетентим, независним, непристрасним и и законом установљеним судом	16
3.1.2. Право на једнакост пред судовима.....	17

3.1.3. Право на јавну расправу.....	17
3.1.4. Право на правичну расправу.....	17
3.1.5. Право на суђење у разумном року	18
3.1.6. Право окривљеног да саслуша сведоке	19
3.1.7. Право на одштету због грешке суда.....	19
3.2. Право на одбрану окривљеног	20
3.2.1 Универзална декларација о правима човека из 1948. године,.....	21
3.2.2 Међународни пакт о грађанским и политичким правима.....	22
3.2.3 Европска конвенција о људским правима	23
3.2.4. Повеља Европске уније о основним правима	24
IV. ВРСТЕ ОДБРАНЕ ПРЕМА УНУТРАШЊЕМ ПРАВУ – ЗАКОНИКУ О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ.....	25
4.1. Материјална и формална одбрана.....	25
4.2. Лична одбрана.....	25
4.3. Стручна одбрана	26
4.3.1. Обавезна одбрана.....	28
4.3.2. Факултативна одбрана.....	31
4.3.3. Одбрана сиромашног окривљеног	31
4.4. Комплементарна одбрана.....	32
V. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРОЦЕСНОГ ПОЛОЖАЈА ОСУМЊИЧЕНОГ У САД.....	33
5.1. Опште напомене	33
5.2. Лишавање слободе осумњиченог.....	33
5.3. Испитивање осумњиченог и његово признање	34
5.4. Права осумњиченог приликом custody испитивања	35
ЗАКЉУЧАК.....	36
ЛИТЕРАТУРА.....	38
САЖЕТАК	40
ABSTRACT	42
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	44

УВОД

Како бисмо системачино сагледали и обрадили појам одбране окривљеног ,у раду се, као категоријални, обрађује појам окривљеног, у посебној целини.

Право на одбрану подразумева комплексан скуп права и дужности, које дефинишу процесни положај окривљеног, гарантоване нашим Уставом, Закоником о кривичном поступку (у даљем тексту : ЗПК), посебно ће бити обрађене у другом делу рада.

Сама тема рада је универзалног карактера и представља саставни део основних људских права, стога је неопходно обрадити и међународне стандарде права на одбрану, као и најважније законске текстове националног и наднационалног карактера који обрађују право на одбрану.

Такође су обрађене су и врсте одбране према домаћем ЗКП-у, уз анализирање одредби ЗКП-а.

У научној теорији и пракси, постоје различити приступи праву на одбрану. Ми ћемо навести приступ проф. др Саше Кнежевићу који истиче да је:

Право на одбрану представља тековину борбе за поштовање људских права окривљеног у кривичном поступку. Окривљени, штити свој интегритет и људско достојанство остваривањем одбране. Право на одбрану чини саставни део каталога основних људских права, и представља основно право окривљеног у поступку.¹

У завршном делу рада анализиран је процесни положај окривљеног у САД, специфичности везане за положај осумњиченог у правном систему САД-а, које су везане за привођење и лишавање слободе, испитивања и признања осумњиченог.

На крају рада су закључна разматрања, која представљају резултат истраживања предметног садржаја.

---

¹Др Саша Кнежевић : *Међународноправни стандарди права на одбрану*. – Зборник радова Правног факултета у Нишу, Правни факултет Ниш, 1996. година. стр.2

I. ПОЈАМ ОКРИВЉЕНОГ

У правној литератури постоји велики број дефиниција појма окривљеног али нема великих суштинских мимоилажења у одређивању појма. Окривљени је, по природи свог процесног положаја, кривичнопроцесна странка, против које су уперени инструменти институционализоване државне принуде.² У односу на овлашћеног тужиоца, окривљени је процесно равноправна странка странка у кривичном поступку. Равноправност окривљеног је постигнута институтом претпоставке невиности. Претпоставка невиности је предвиђена у корист окривљеног и означава се као један од услова равноправности окривљеног са овлашћеним тужиоцем у кривичном поступку. Наиме, наш законодавац је био у одређеној обавези да унесе у кривични поступак претпоставку невиности, с обзиром да је ова претпоставка била формулисана у неким међународним актима. Тако је претпоставка невиности била предвиђена Декларацијом о правима човека и грађанина из 1789. године следећом формулацијом: „Сваки човек се сматра невиним док не буде оглашен кривим”.³ Затим, претпоставка невиности предвиђена је и у Универзалној декларацији о правима човека УН из 1948. године,⁴ која предвиђа да свако оптужен за кривично дело има право да се сматра невиним док се кривица не докаже на основу закона на јавном претресу у коме има потребне гаранције за своју одбрану.

Према томе, сврха постојања претпоставке невиности није само у поштовању личности окривљеног, као и са осумњиченим у предистражном поступку, већ у основној поставци да он није дужан да доказује невиност. Напротив, у кривичном поступку доказује се виност, а доказе за виност пружа у првом реду овлашћени тужилац. Наиме, окривљени има право да пружа доказе а не и дужност, те од његове воље зависи да ли ће уопште пружати доказе и које ће доказе пружати. У првом реду он ће пружати доказе који иду у његову корист, с тим да може пружати и доказе који га терете у случају када одлучи да искрено призна извршено кривично дело.

Најзад, кривични суд ће бити обавезан да прогласи окривљеног невиним, не само у случају када се утврди да једно дело није кривично дело, или када се утврди да постоје основи који искључују кривичну одговорност, већ и у случају када нема довољно доказа

---

² Саша Кнежевић: *Монографија Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2007. година, стр. 2

³ *Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године, члан 9.*

⁴ *Универзална декларација о правима човека УН из 1948. године члан 11. став 1.*

којима се доказује виност окривљеног за извршено кривично дело. Ова обавеза настаје за суд због постојања начела *in dubio pro reo*, према коме све што је сумњиво, односно све што није доказано иде у корист окривљеног.

Најзад, Уставу Републике Србије из 2006. године предвиђа следеће: „Нико се не може огласити кривим за дело које, пре него што је учињено, законом или другим прописом заснованим на закону није било предвиђено као кажњиво, нити му се може изрећи казна која за то дело није била предвиђена”.⁵ Наведену уставну одредбу прецизније дефинише Закон о кривичном поступку (у даљем тексту: ЗКП) следећом одредбом: „Свако се сматра невиним све док се његова кривица за кривично дело не утврди правоснажном одлуком суда”.⁶

Својство окривљеног у кривичном поступку може стећи само физичко лице које је процесно способно. Процесна способност окривљеног, садржи два основна обележја, као што су одређени узраст и душевно здравље.

У Законнику о кривичном поступку,⁷ дефинишу се појмови осумњиченог, окривљеног, оптуженог као и осуђеног, које би требало разликовати од појма окривљеног.

"**Осумњичени**" је лице према коме је, пре покретања кривичног поступка, надлежни орган предузео неку радњу због постојања основа сумње да је починило кривично дело. "**Окривљени**", у ужем смислу, је лице против кога је донето решење о спровођењу истраге или против кога је поднета оптужница, оптужни предлог или приватна тужба. "**Оптужени**" је лице против којег је оптужница ступила на правну снагу (прихваћена од стране надлежног суда...). "**Осуђени**" је лице за које је правоснажном одлуком надлежног суда утврђено да је кривично одговорно за одређено кривично дело.

"Окривљени" као појам у ширем смислу у себи обухвата три процесна својства лица против којег се води или се водио кривични поступак. Израз окривљени је општи назив за окривљеног (у ужем смислу), оптуженог и осуђеног. У теорији се овај назив користи и за осумњиченог.

---

⁵ Устав Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 98/2006), члан 34

⁶ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019)

⁷ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019), члан 2

II. ПРОЦЕСНИ ПОЛОЖАЈ ОКРИВЉЕНОГ

За окривљеног, као главног субјекта кривичног поступка, везано је низ дужности и права која дефинишу његов процесни положај.

2.1 Права окривљеног у кривичном поступку

2.1.1 Право окривљеног да буде саслушан

Право окривљеног да буде испитан представља једно од најважнијих његових права у оквиру права на одбрану, као једном од два најзначајнија обележја појма окривљеног, поред претпоставке невиности.

Наиме, саслушање окривљеног јесте једна од најважнијих доказних радњи у кривичном поступку која, истовремено, представља основни вид функције одбране.

Принцип обезбеђења права окривљеног на одбрану дејствује у свим фазама поступка, независно од тога да ли окривљени користи то право које му је дато или не. Окривљени је, наиме, обавезан да се упусти у поступак, али то уједно не значи да је дужан да даје исказ у кривичној ствари. Што се наше земље тиче, пре свега ваља истаћи да је како својевремено Уставом СР Југославије тако и сада Уставом Републике Србије, окривљеном загарантовано право да буде саслушан. Наиме, уставним одредбама је прописано да „нико ко је достижан суду или другом органу надлежном за вођење поступка не може бити кажњен ако му није било омогућено да буде саслушан и да се брани”⁸. Дакле, наведеном одредбом окривљеном је изричито загарантовано право да буде испитан. Ово право произлази и из уставне одредбе према којој “свако има право да његовом саслушању присуствује бранилац кога сам изабере”⁹.

2.1.2. Право окривљеног да буде упознат са основама оптужбе и доказима који га терете

Право окривљеног да буде упознат са основама оптужбе и доказима који га терете јесте претподставка за правилно вршење личне одбране окривљеног у току читавог кривичног поступка. Да би се она у потпуности могла остварити, мора се доследно испоштовати основна претподставка принципа равноправности *audiatur et altera pars*, уколико

---

⁸ Устав РС („Сл.гласник“ бр.98/2006) члан 33.

⁹ Устав РС („Сл.гласник“ бр.98/2006) члан 33.

окривљени не одлучи да не изнесе своју одбрану и да не одговара на постављена питања. Дакле, да би окривљени могао успешно да изнесе своју одбрану против оптужења за које се терети, мора да буде упознат са основима оптужбе и доказима који га терете.

Под основама оптужбе разликујемо стварне и правне основе. Стварни основи оптужбе садрже чињенични опис оптужења које се окривљеном ставља на терет.

Правни основ оптужбе садржи правну квалификацију инкриминисаног чињења, односно нечињења окривљеног. Без обзира што суд није везан правном оценом дела, која је наведена у оптужном акту, окривљени мора са њом бити упознат јер је она од значаја за његову „оријентацију“.

Доказни материјал је у непосредној вези са стварним основом оптужбе, од којег зависи правни основ, будући да се њиме утврђује постојање свих одлучних чињеница за постојање кривичног дела које се окривљеном ставља на терет. Самим тим, од доказног материјала зависиће и судбина првобитног оптужења, јер у току поступка може доћи и до измене и проширења оптужбе. Стога окривљени мора бити упознат са целокупним доказним материјалом, јер без тога не би могао засновати своју одбрану.

2.1.3. Право окривљеног на ћутање

Актуелним Уставом Републике Србије¹⁰ се у члану 33. дефинишу посебна права окривљеног. Такође се предвиђа уставно право на ћутање, односно право да се лице које је окривљено за кривично дело није дужно да даје исказе против себе или против лица блиских себи, као ни да призна кривицу.

Право окривљеног на ћутање у нашем кривичном поступку произилази из одредби чланова ЗКП, према којој је суд дужан да окривљеног, након што му саопшти зашто се окривљује и основи сумње које стоје против њега, упита шта има да наведе у своју одбрану, а притом га поучи „да није дужан да изнесе своју одбрану нити да одговара на поједина питања“. Одредбом члана 68. став 2. ЗКП предвиђено је да окривљени уопште не мора да одговара на постављена питања која га могу теретити или на сва питања тужиоца. Чини се да је оваква поука сувишна, јер је усмерена на одрицање окривљеног од његовог права да ћути, тј. „да се тим својим правом не послужи и да ипак проговори“. Наиме, ћутање окривљеног не значи уједно и отежавање прикупљања доказа за његову одбрану.

---

¹⁰ Устав РС („Сл.гласник“ бр.98/2006)

То поготово када се има у виду да окривљени, и поред права да ускрати давање исказа, тј. права да одговара уопште или да одговара на поједина питања, није истовремено ускраћен и у праву да предлаже прикупљање и извођење доказа за своју одбрану.

2.1.4. Право окривљеног да му се обезбеди довољно времена за припремање одбране

Од обезбеђења окривљеном довољно времена за припремање одбране зависи садржај и квалитет његове одбране. То се посебно односи на време које је потребно за припремање одбране окривљеног пре његовог првог испитивања, у предистражном поступку, ако је реч о редовном поступку, јер од тог испитивања, будући и да се исказ окривљеног цени као доказно средство, често зависи крајњи исход разрешења предметне кривичноправне ствари. Пре првог испитивања окривљени се мора поучити да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом испитивању. Такође, бранилац се може обезбедити окривљеном, односно сам окривљени га може обезбедити, у року од 24 часа од кад је о томе поучен. Сигурно је да се и овај начин не може обезбедити довољно времена за припремање одбране, јер ће окривљени бити у могућности да припреми личну одбрану, као и да почне да се користи стручном одбраном браниоца, тек кад буде упознат са основима оптужбе и доказима који га терете.

Имајући ово у виду, сматрамо да би било нужно обезбедити довољно времена за припремање одбране окривљеног у претходном кривичном поступку, тј. омогућити му да своје право искористи пре првог испитивања. ЗКП-ом је предвиђено право окривљеном да му се омогући довољно времена и могућности за припремање одбране.¹¹

2.1.5. Право окривљеног на суђење без одлагања

Право окривљеног на суђење без одлагања произилази из начела економичности кривичног поступка, а које се огледа у томе да поступак „својом архитектоницом и практичним извођењем треба да доведе до расветљавања и решења кривичне ствари у најкраћем потребном времену. Међутим, како је ово начело у непосредној вези са начелом материјалне истине јер је суд дужан да истинито и потпуно утврди све чињенице које су од важности за решавање одређене кривичне ствари, то значи да брзина спровођења

---

¹¹ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 2 став 7

кривичног поступка неби смела да повреди у питање ово начело. Убрзању кривичног поступка треба тежити будући да дуготрајно и споро вођење поступка, поготово код багателних кривичних дела, губи сваку сврху, док, са друге стране, претерана журба у поступку може довести до бројних погрешака и пропуста, који у крајњем негативно утичу на правилност и законитост доношења одлуке.¹²

ЗКП је ово право окривљеног сврстао међу основна начела нашег кривичног поступка. Наиме, ово правило произилази из начела економичности кривичног поступка, а то начело је предвиђено у члану 14. ЗКП,¹³ који наводи да је суд дужан да настоји да се поступак спроведе без одуговлачења.

Истом одредбом ЗКП, односно члан 14, предвиђено је да је суд дужан да онемогући сваку злоупотребу права која припадају лицима која учествују у поступку. На трајање кривичног поступка, поред суда, пазе странке и оштећени. Када приметите да се поступак одуговлачи, они имају право да се притужбом обратe председнику суда пред којим се поступак води, а он ће, пошто испита наводе из оптужбе, уколико нађе да се поступак одуговлачи из субјективних разлога, предузети мере да се елеминишу субјективни узроци закашњења, односно одуговлачења. Треба напоменути да је истим чланом, предвиђено да је поступак хитан уколико се ради о притвореном лицу.

2.1.6. Право окривљеног на предлагање доказа

Право предлагања доказа јесте услов за активно вођење одбране. Предлагање доказа од стране окривљеног представља саставни део његове одбране, а такође у уској вези са претпоставком невиности, па самим тим окривљени и није обавезан да пружи доказе.

Наиме, без обзира што је суд дужан да утврђује све оне чињенице које иду у корист окривљеног, он то неће бити у могућности ако су такве чињенице и докази, у погледу њиховог утврђивања, познати само окривљеном. Самим тим, уколико би се окривљени пасивно држао у поступку, могло би доћи до тога да буде невино осуђен или пак до његове строже осуде, као што је случај код више дела, за теже дело, на строжу кривичну санкцију

---

¹² Спасојевић Глигорије: *Одбрана окривљеног према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 1998, стр. 81

¹³ *Законик о кривичном поступку*, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) чл.14

и слично.. Будући да је окривљени у оваквој ситуацији, он има право да предлаже доказе за своју одбрану, онда се и на његовој страни ради о фактичком терету доказивања, односно материјалном терету доказивања. Дакле, о доказима у погледу утврђивања чињеница које окривљеном иду у корист дужни су да се брину и суд и јавни тужилац. Међутим, фактички, односно материјално његова ефикасна одбрана лежи у првом реду у подношењу доказа са његове стране. Уосталом, од фактичког терета доказивања, тј. од довођења у сумњу постојања чињеница које су окривљеном стављене на терет, уједно ће зависити и примена принципа *in dubio pro reo*.¹⁴

Закоником о кривичном поступку¹⁵ предвиђено је право окривљеног на предлагање доказа. Оно је сврстано међу основне принципе нашег кривичног поступка. Тако је већ у члановима 15. и 16. ЗКП, између осталог, предвиђено да се окривљеном мора омогућити да изнесе све чињенице и доказе који му иду у корист. Суд је дужан да непристрасно оцени доказе, и са једнаком пажњом утврди чињенице које иду на штету или корист окривљеном.

2.1.7. Право окривљеног да присуствује извођењу појединих доказних радњи

Учешће односно присуство странака у поступку, посебно долази до изражаја приликом извођења појединих истражних радњи у претходном поступку, односно приликом извођења доказа на главном претресу. Њихово учешће треба да буде врло активно, будући да имају право да приликом извођења појединих доказних радњи постављају питања и другим лицима која учествују у поступку, примера ради сведоцима или вештацима, стављају примедбе у погледу извршења појединих радњи као и да предлажу извођење појединих доказа. Да би окривљени уопште могао да узме активно учешће у поступку приликом извођења појединих доказних радњи, пре свега треба му омогућити да присуствује извођењу свих тих радњи. Наиме, окривљени је у сваком случају дужан да се упусти у поступак, осим изузетних ситуација када може доћи до суђења у његовој одсутности, али то уједно не значи да је дужан да присуствује извођењу свих доказних

---

¹⁴ Спасојевић Глигорије: *Одбрана окривљеног према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 1998, стр. 86

¹⁵ Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 15 и 16.

радњи. Право окривљеном да присуствује одређеним доказним радњама предвиђено је ЗКП-ом.¹⁶

2.1.8. Право окривљеног да разматра кривичне списе и предмете који служе као доказ

Да би се обезбедио равноправни положај странака у кривичном поступку, што је једино могуће уз примену начела равноправности странака, а које свакако подразумева поштовање поставке *audiatur et altera pars*, потребно је у сваком случају омогућити окривљеном да се користи правом да разматра кривичне списе и предмете који служе као доказ. Наравно, ово право је нужно дати и његовом браниоцу, и то без икаквих ограничења.

Законик о кривичном поступку на изричит начин гарантује окривљеном ово право. ЗКП прописано је да окривљени има право да разматра списе и да разгледа предмете који служе као доказ¹⁷.

Будући да окривљени има право да буде упознат са основима оптужбе и доказима који га терете пре него што уопште да свој први исказ, логично би било да му се омогући да се од тада, па све до краја кривичног поступка, без икаквог ускраћивања користи правом да разматра све кривичне списе и предмете који могу послужити као доказ.

2.1.9. Право окривљеног на браниоца

Наше законодавство предвиђа да окривљени може имати браниоца у току целог кривичног поступка.

Основни задатак браниоца је пружање стручне правне помоћи окривљеном у изношењу чињеница које му иду у прилог. Да би могао обављати своју функцију у кривичном поступку, бранилац, осим права гарантованих ЗКП-ом има права и дужности предвиђене *Законом о адвокатури*¹⁸. Фактичка неравноправност странака се испољава из недовољне правне образованости окривљеног. Због тога се намеће потреба за стручном одбраном окривљеног. Уз браниоца, окривљени постаје равноправни учесник процесне одбране.

---

¹⁶ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 300

¹⁷ Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 68, став 8.

¹⁸ Закон о адвокатури („Сл.гласник“ бр. 31/2011 и 24/2012)

Одредбе којима је окривљеном дато право на браниоца предвиђене су и у Уставу Републике Србије. Уставом Србије из 2006. године, као и ЗКП-ом¹⁹ предвиђено је да „окривљени има право на одбрану и право да узме браниоца по свом избору и одговарајуће услове за припрему одбране“²⁰.

2.1.10. Право окривљеног да благовремено буде обавештен о могућности за ангажовање стручног браниоца

Од благовременог обавештавања окривљеног о његовом праву да може ангажовати стручног браниоца, зависиће успешност његове одбране у даљем току кривичног поступка. Наш ЗКП је изричито предвидео ово право окривљеног. Према тим одредбама, окривљени се пре првог испитивања мора поучити да узме браниоца и да бранилац може присуствовати његовом испитивању.²¹ Суд је дужан да остави довољно времена за припремање одбране, између пријема позива и дана одржавања главног претреса. Према томе, окривљени ће за главни претрес у сваком случају бити благовремено обавештен о могућности за ангажовање стручног браниоца.

2.1.11. Право окривљеног да буде испитан у присуству браниоца

Ради обезбеђења контрадикторности кривичног поступка најадекватније средство је присуство браниоца, чија је основна улога да заштити интересе окривљеног. Основ присуства браниоца у кривичном поступку огледа се у заштити окривљеног и самим тим и његовог основног права – права на одбрану.

Разлози за давање овог права окривљеном су бројни. Они најпре, проналазе из правних основа и правне природе права окривљеног на одбрану. Осим ових правних разлога, постоје и стварни разлози који оправдавају давање окривљеном права да буде испитан у присуству браниоца. Стварни разлози се односе, пре свега, на правну необразованост окривљеног, који му онемогућује да се на одговарајући начин супростави оптужби.

---

¹⁹ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 68 став 3

²⁰ Устав РС („Сл.гласник“ бр.98/2006) члан 33.

²¹ Законик о кривичном поступку, ("Сл. гласник РС", бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 68 став 3 и 4, и став 192

2.1.12. Право окривљеног на браниоца по свом избору

Одредбама ЗКП предвиђено је да окривљени има право да се брани уз стручну помоћ браниоца кога сам изабере из редова адвоката²².

Окривљеном могу слободно, али не и против његове воље, да узму браниоца и његов законски заступник, брачни друг, сродник по крви у правој линији, усвојилац, усвојеник, брат, сестра, и хранилац.

Да би се бранилац појавио у кривичном поступку потребно је, ако није реч о обавезној одбрани, да поднесе пуномоћје органу пред којим се води поступак. Издавањем пуномоћја успоставља се правни однос између окривљеног, као брањеника, и његовог браниоца. Избор браниоца може бити само за један део кривичног поступка, односно за поједине кривичнопроцесне радње, а може важити и за цео кривични поступак.

2.1.13. Право окривљеног на бесплатну стручну помоћ – одбрана сиромашних

Законодавац прокламује право на бесплатну одбрану сиромашног и у случајевима када није реч о обавезној одбрани. Одређено ограничење, ипак, постоји: „окривљеном ће се омогућити бесплатна одбрана ако се кривични поступак води за кривично дело за које је прописана казна затвора преко три године или ако то налажу разлози правичности.“²³

Кад је реч о кривичном поступку, ми смо се определили за израз одбрана сиромашних, јер се он најчешће користи у литератури. Наиме, реч је о пружању стручне одбране оној категорији окривљених који због свог имовног стања немају довољно средстава да плате браниоца, а не постоје услови за обавезну одбрану. Основна сврха обезбеђења стручног браниоца у овој категорији лица да се у подпуности изједначе у праву на стручну одбрану са лицима чије финансијске могућности не представљају препреку да узму браниоца.

Неопходно је истаћи да у парничном поступку постоји установа слична одбрани сиромашних, с тим што се она назива ослобађање од парничних трошкова, односно

---

²² Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 73 и 75.

²³ Члан 77. ЗКП. доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.html

сиромашко право.²⁴ Сврха ове установе у парничном поступку је да се омогући вођење парнице оној странци која према свом имивинском стању није у могућности да сноси ове трошкове без штете по нужно издржавање своје и своје породице. Ослобађање од парничних трошкова обухвата ослобађање од: плаћања такса, полагања предујма за трошкове сведока, вештака, увиђаја и судског огласа, а ако је странка потпуно ослобођена од плаћања трошкова поступка, суд може да захтева странке да јој одреди пуномоћника да је заступа, ако је то нужно ради заштите њених права.

Такође, важно је напоменути да је наш ЗКП прописао права која се гарантују окривљеном²⁵. Чланом 68, предвиђено је да окривљени има право, а увек пре првог саслушања, и на језику који разуме буде обавештен о делу које му се ставља на терет, о природи и разлозима оптужбе, као и да све што изјави може да буде коришћено као доказ у поступку, да ништа не изјави, призна или не призна кривицу, да се брани сам или ангажује браниоца, да у најкраћем року буде изведен пред суд и да му се суди у разумном року, да има право да прочита кривичну пријаву, као и налаз вештака, да му се омогући довољно времена за припремање одбране, да разматра списе и предмете који служе као доказ, да се изјасни о чињеницама и доказима који га терете и да износи чињенице и доказе који му иду у корист, да испитује сведоке као и да има право да користи правна средства и правне лекове.

2.1.14. Обавезна одбрана

Обавезна одбрана се односи на оне случајеве у којима, због тежине дела које му се ставља на терет или посебних потреба, окривљени мора имати браниоца. У том случају, сам окривљени може изабрати браниоца који ће му пружати стручну помоћ. Али уколико он то не учини, суд ће му браниоца поставити по службеној дужности. Када говоримо о обавезности одбране можемо рећи да она може бити:

- апсолутна и
- релативна.

---

²⁴ Законик о парничном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 49/2013-одлука УС, 74/2013-одлука УС, 55/2014 и 87/2018) чланови 168-173.

²⁵ Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 68.

Апсолутна обавезност одбране искључује постојање могућности да се било чијом вољом та обавезност може искључити или изменити. Ни један од кривичнопроцесних субјеката није овлашћен да самоиницијативно одлучи да ли ће применити институт обавезне одбране, него је дужан да поштује законске одредбе.

Са друге стране, релативна обавезност, која је карактеристична за англосаксонско и бивше совјетско право, оставља окривљеном могућност да се својеволјно одрекне обавезне стручне одбране без обзира на испуњавање услова за њено постојање.²⁶

Циљ ове стручне одбране јесте обезбеђивање једнакости грађана пред законом и правосудним институцијама, хуманизација кривичног поступка, као и обезбеђивање правне помоћи окривљеном у ситуацијама које носе повећани ризик. Оправданост установе обавезне одбране је у поставци окривљеном да се окривљеном независно од његове воље пружи стручна одбрана кад није у могућности да се сам брани успешно или кад се ради о тешким кривичним делима.

Обавезна одбрана је одређена ЗКП-ом у случајевима када је окривљени нем, слеп, глув или неспособан да се брани, уколико се поступак води за кривично дело за које је прописана казна од 8 или више година, уколико је приведен, задржан или не сме напуштати стан, ако му се суди у одсуству, када се главни претрес одржава у одсутности коју је сам проузроковао, ако је удаљен из суднице до краја доказног поступка или главног претреса, уколико се води поступак за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења и у свим осталим случајевима предвиђени чланом 74 Законика о кривичном поступку.

2.1.15. Право окривљеног на подношење редовних и ванредних правних лекова

Одбрана окривљеног у највећем броју случајева не завршава се доношењем првостепене одлуке, јер је одбрана условљена подношењем правног лека против те одлуке. Подношење правног лека предвиђена је као могућност и зависи од воље лица која су овлашћена на његово подношење. Наиме, правни лек је израз незадовољства странке, или другог овлашћеног субјекта кривичног поступка, са одређеном одлуком у кривичном поступку, и захтев да виши суд или друго веће истог суда преиспита побијену одлуку. Основна оправданост подношења правних лекова огледа се у стварању могућности да се

---

²⁶ Мршевић, З. (1988), *Обавезна одбрана у кривичном поступку*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр. 2, стр.100

дође до правилније и законитије одлуке, односно да се одклони погрешна одлука и доведе до законитог пресуђења. Дакле, ако окривљени буде незадовољан одређеном одлуком суда, он ће као и остали титулари права на подношење правног лека, под условима одређеним законом, имати право да поднесе правни лек против те одлуке у циљу њеног преиспитивања и доношења одлуке која би била повољнија по њега.

Наш ЗКП предвиђа и редовне и ванредне правне лекове. Подела на редовне и ванредне правне лекове зависи од тога да ли се правним лековима добија неправоснажна одлука реч је о редовном правном леку, а ако се правним леком добија правоснажна одлука ради се о ванредном правном леку. ЗКП од редовних правних лекова предвиђа само жалбу, која може бити изјављена против решења и пресуда које нису стекле правну снагу. Од ванредних правних лекова предвиђени су захтев за понављање кривичног поступка и захтев за заштиту законитости.

2.2. Дужности окривљеног у кривичном поступку

Окривљени, поред свијих загарантованих права, има и одређене обавезе, односно посебно дужности током кривичног процеса.

Дужности окривљеног су регулисане чланом 70. „и односе се на то да је окривљени дужан да се одазове на позив органа поступка и да обавести орган поступка о промени адресе пребивалишта или боравишта, односно о намери да промени адресу пребивалишта или боравишта.“²⁷

Дужност окривљеног да се одазива на позив органа поступка јесте основна обавеза окривљеног јер је његово присуство у кривичном поступку по правилу обавезно. Наиме, само у изузетним ситуацијама, које су дефинисане ЗКП, може доћи до суђења без присуства окривљеног. Уколико се окривљени не одазове уредно урученом позиву, законом су предвиђене су мере за обезбеђење присутности окривљеног како би се обезбедило несметано вођење кривичног поступка. У таквим случајевима је законски предвиђена могућност да се окривљени доведе на следеће рочиште.²⁸

---

²⁷ Члан 70. ЗКП. доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.html

²⁸ Бејатовић Станко, *Кривично процесно право*, Треће измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 204. *Неки аутори сматрају да постоји још једна дужност окривљеног, а састоји се у „доступности окривљеног, односно обавези да се окривљени не скрива и не бежи док траје кривични поступак“.* Наведену дужност наш ЗКП стриктно не наводи, али се у формулацији чланова 70. и 121.

Друга дужност окривљеног је да обавештава орган поступка о промени адресе пребивалишта или боравишта, као и о намери да се промене. Наведена обавеза је изричито наведена у Законнику и подразумева обавештавање органа у поступку о промени адресе пребивалишта или боравишта, али и обавештавање о намери да се промени адреса. Истовремено, неопходно је да се окривљени упозна и са последицама које могу проистећи уколико се не придржава обавезе о пријављивању промене адресе пребивалишта или боравишта у складу са Закоником.²⁹

III. МЕЂУНАРОДНЕ ГАРАНЦИЈА ПРАВА НА ОДБРАНУ ОКРИВЉЕНОГ

Процесне гаранције окривљеног прокламују се најважнијим међународни документима, како универзалног тако и регионалног карактера. У овом делу рада обрађене су процесне гаранције, право на правично суђење, као и право на одбрану окривљеног.

3.1. Право на правично суђење

Покретањем кривичног поступка активира се механизам кривичноправне заштите друштвених вредности што за последицу има ограничавање људских права окривљеног. Да би одлука која се односи на окривљеног имала легитимитет, окривљеном се мора омогућити да изнесе свој став о кривичној ствари о којој се одлучује. Суштина права на правично суђење јесте да одлука којом се ограничавају основна људска права окривљеног може бити донета само на основу аргументованог суочавања окривљеног и тужиоца пред надлежним државним органом – судом. Право на правично суђење је регулисано многим међународним документима.

Универзална декларација о правима човека наглашава да "свако има потпуно једнако право на правично и јавно суђење пред независним и непристрасним судом, који ће

јасно може сагледати намера законодавца за спречавање скривања окривљеног. Наведено према: *Шкулић Милан*, Кривично процесно право према Законнику о кривичном поступку из 2011. године, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 94.

²⁹ Бејатовић Станко, *Кривично процесно право*, Треће измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2014, стр. 204-205.

одлучити о његовим правима и обавезама, и основаности сваке кривичне оптужбе против њега" (чл.10).

Међународни пакт о грађанским и политичким правима предвиђа да оптужени има право на суђење од "надлежног, непристрасног и независног суда, право на употребу матерњег језика пред судом, право на бесплатне адвокатске услуге уколико није у могућности да плати те услуге, "могућност да испитује и издејствује испитивање сведока оптужбе". Исто тако, окривљени се не може приморати на сведочење против себе, нити на признање кривице. Такође предвиђено је да нико не може бити кривично одговоран и кажњен због дела за које је већ ослобођен или осуђен (чл. 14. Међународног пакта о грађанским и политичким правима).

У овим документима предвиђена је и *претпоставка невиности* окривљеног, којом се обезбеђује процесна равноправност окривљеног са овлашћеним тужиоцем.

3.1.1. Право на суђење пред компетентим, независним, непристрасним и и законом установљеним судом

Ово право спада у каталог основних људских права, и самим тим регулисано је многим међународним документима. Комитет за људска права је заузео становиште да је то "апсолутно право које не сме да трпи било какве изузетке".³⁰

Остваривање права на правично суђење је могуће ако је суд пред којим се води поступак компетентан – надлежан да одлучује о случају. Компетентност се односи и на сам случај како и на странке.

Независност суда је неопходна како би се испоштовало право па правичну одбрану, и она мора бити императив. Систем поделе власти представља једну од могућности обезбеђења независности суда, а најчешће како систем борбе против политичког утицаја на суд.

Непристрасност суда представља компоненту права на правично суђење. Она се огледа у томе да "судије не смеју да имају унапред формирана мишљења о случају који имају

---

³⁰ Гонзалес дел Рио против Перуа, (263/1987), 28. октобар 1992, Извештај Комитета за људска права, II Том, (A/48/40), 1993, стр. 20.

пред собом, као и да не смеју поступати на начин који фаворизује интересе једне стране у спору"³¹

Како би доследно био примењен принцип владавине права, треба напоменути да је неопходно да суд који одлучује у кривичном поступку, буде основан на основу закона.

3.1.2. Право на једнакост пред судовима

Право на једнакост пред судовима преставља право да свако лице има једнак приступ суду као и третман уз одсуство било ког вида дискриминације. Међународним пактом о грађанским и политичким правима, у члану 14. став 1. изричито је предвиђено да “свако има право да његова ствар буде правично и јавно саслушана од стране *надлежног, независног и непристрасног суда*”

3.1.3. Право на јавну расправу

Ово право представља једно од основних права везаних за реализацију права на правично суђење. Сматрамо да је правичност судђења немогућа без реализације начела јавности. Начело јавности је апсолутан императив који се може искључити само у изузетним случајевима. Члан 14 Међународног пакта о грађанским и политичким правима у ставу 1 предвиђа да је могуће искључење јавности изузетно ако *би* то било у интересу морала, јавног поретка или националне безбедности у демократском друштву, било када интереси приватног живота страна у спору то захтевају, или пак ако суд то сматра апсолутно неопходним, када би због посебних околности случаја јавност шкодила интересима правде. Међутим, свака пресуда донета у кривичним или грађанским стварима биће јавна, сем ако интерес малолетника захтева да буде другачије, или ако се поступак тиче брачних спорова или старатељства деце.

3.1.4. Право на правичну расправу

Већ смо нагласили, да је окривљени у поступку често страна која није упозната са својим правима у поступку, као и то да углавном не поседује знања из области права како би адекватно могла одговорити казненом захтеву. Да би расправа била правична,

---

³¹ Види: *Картунен против Финске*, (387/1989), 23. октобар 1992, Извештај Комитета за људска права, II Том, (A/48/40), 1993, стр. 12, параграф 7.2.

неопходно је окривљеног упознати са правима која се тичу његове одбране, као и омогућити приступ свим функцијама одбране у поступку, како би право на правичну расправу било реализовано. Уколико се деси да окривљеном нпр. не буде омогућено довољно времена за припрему одбране, доћи ће до повреде овог права које је уједно и саставни део права на правично суђење.

3.1.5. Право на суђење у разумном року

Суд је дужан да омогући да се кривични поступак спроведе без одуговлачења. Ово право окривљеног не односи се само на време од почетка одржавања главног претреса, већ и на све време трајања главног претреса, доношење одлуке, као и на поступак по редовним и ванредним правним лековима.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима³² у члану 9. став 3. предвиђа, између осталог, да ће свако ухапшено или затворено лице бити „ у најкраћем року изведено пред судију“ и да ће му судити у разумном року. Ово право је предвиђено у члану 14. став 3. тачка ц Пакта, с тим што се оно односи на лица против којих је оптужни акт стекао правну снагу. Наиме, према наведеној одредби Пакта, сваком оптуженом се гарантује да ће да му буде суђено без непотребног одуговлачења. Ова одредба се, према општем коментару 13 (21) д/(члана 14), не односи само на време до почетка суђења, већ и на само трајање главног претреса и доношење одлуке, као и на поступак по правним лековима.

Право окривљеног на суђење без одлагања је загарантовано и Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода³³. Тако се у члану 5. став 3. Конвенције истиче да свако ухапшено или притворено лице „ мора одмах бити изведено пред судију“ и „мора имати право на суђење у разумном року“.

Људска права окривљеног биће угрожена ако се кривични поступак не оконча у "разумном року", нарочито уколико је окривљеном одређен притвор. Стога, принцип *правичности суђења* предвиђа да се што јасније прецизира значење правног стандарда "разумни рок". Становиште је Европског суда за људска права да се разумни карактер

---

³² Преузето са сајта: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Me%C4%91unarodni-pakt-o-gra%C4%91anskim-i-politi%C4%8Dkim-pravima.pdf>

³³ Преузето са сајта https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

трајања кривичног поступка процењује на основу следећих критеријума : сложеност случаја, понашање тужиоца и став надлежних власти.³⁴

3.1.6. Право окривљеног да саслуша сведоке

Право окривљеног да присуствује извођењу појединих доказних радњи произилази из одредаба међународних правних аката. Тако према одредбама члана 14. став 3. тачка д) и е) Међународног пакта о грађанским и политичким правима³⁵, окривљеном је загарантовано право да буде присутан суђењу као и да испитује или да издејствује испитивање сведока оптужбе. Слично је и предвиђено и одредбом члана 6. став 2. тачка д. Конвенције о заштити људских права и основних слобода³⁶, којим је прописано да окривљени има право да сам испитује или захтева испитивање сведока оптужбе. Одредбом Европске конвенције чл. 6. ст. 3. тач. 6. одређује постојање права окривљеног да захтева позивање сведока, као и обезбеђивање истих услова за саслушање сведока оптужбе и одбране.

*Право на правично суђење се, према пракси Европског суда за људска права, сматра нарушеним, ако одбрана није имала могућности да саслуша сведока оптужбе, као и у случају да је одбрани ускраћено право да доведе у сумњу веродостојност сведока.*³⁷

3.1.7. Право на одштету због грешке суда

Правичност суђења се сматра нарушеном "ако је учињен озбиљан пропуст у судском поступку који је био на штету осуђеног".³⁸ У овој ситуацији, осуђени као оштећена страна може изразити захтев за накнаду штете од државе. Ово право предвиђено је најзначајним међународноправним документима из области заштите људских права. Према одредби чл. 9. ст. 4. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, „Свако ко је незаконито хапшен или притворен има право на накнаду штете.“ Такође чл. 14. ст. одређује да „Када се коначна кривична пресуда доцније поништи или када је дато помиловање због тога што нове или новооткривене чињенице показују да је дошло судске заблуде, лице које је

³⁴ Види Одлуку Европског суда у случају *Ломбардо против Италије* од 26. 11. 1992, серија А, број 256-Д.

³⁵ Преузето са сајта: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Me%C4%91unarodni-pakt-o-gra%C4%91anskim-i-politi%C4%8Dkim-pravima.pdf>

³⁶ Преузето са сајта https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

³⁷ J. Pradel, G. Constens, *op. cit.* p. 408, цитирано према :др Горан Илић, *op. cit.* стр. 394.

³⁸ Види: *Извештај Савета Европе, о тумачењу Протокола бр. 7 Европске конвенције, 1985.*

издржало казну на основу те пресуде биће обештећено у складу са законом, ако се не докаже да се неоткривање на време непознате чињенице у целини, или делимично, има њему приписати.“

Такође у Европској конвенцији о заштити људских права у чл.5 ст. 5 наводи се да „Свако ко је био ухапшен или лишен слободе у супротности с одредбама овог члана има утуживо право на накнаду.“

3.2. Право на одбрану окривљеног

Право на одбрану је *тековина борбе за поштовање људских права окривљеног у кривичном поступку*. Окривљени, против кога је уперен кривичноправни захтев, остваривањем одбране штити свој правни интегритет и људско достојанство. Као основно право окривљеног у кривичном поступку, право на одбрану чини саставни део каталога елементарних људских права садржаног у најзначајнијим међународноправним документима о правима човека (*Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Европска конвенција о људским правима и основним слободама* и акти регионалног карактера).

Право на одбрану уздигнуто је на ранг уставног права чланом 24 Устава Србије.³⁹

Када говоримо о праву на одбрану, веома је важно поменути и претпоставку невиности која се спомиње у свим значајним међународним документима. Тако је претпоставка невиности била предвиђена *Декларацијом о правима човека и грађанина из 1789. године* следећом формулацијом: „Сваки човек се сматра невиним док не буде оглашен кривим” .

⁴⁰ Затим, претпоставка невиности предвиђена је и у *Универзалној декларацији о правима човека УН из 1948. године*,⁴¹ која предвиђа да свако оптужен за кривично дело има право да се сматра невиним док се кривица не докаже на основу закона на јавном претресу у коме има потребне гаранције за своју одбрану.

---

³⁹ Саша Кнежевић, *Међународноправни стандарди права на одбрану* Зборник радова Правног факултета у Нишу, Правни факултет Ниш, 1996. година., стр.2

⁴⁰ *Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године, члан 9.*

⁴¹ *Универзална декларација о правима човека УН из 1948. године члан 11. став 1.*

3.2.1 Универзална декларација о правима човека из 1948. године,

Универзална декларација о правима човека из 1948. године, представља први међународни документ донесен од стране ОУН којим се гарантује право на одбрану. Значај ове декларације огледа се у томе да се њоме настоји да гарантује права свих људи као и држава. Универзалност Универзалне декларације о људским правима УН из 1948. године је, дакле, трострука:

1) тиче се сваког човека као дела човечанства

2) морално обавезује сваку државу која жели, која хоће да се представи као уљудна, пристојна држава – да поштује стандарде људских права постављене у Универзалној декларацији о људским правима УН без обзира на то да ли је чланица УН или још увек није;

3) то је за сваког човека као дела човечанства и за сваку државу која хоће да буде део тог цивилизованог, уљудног човечанства онај минимални скуп људских права који се мора поштовати.

Свакако због правне природе међународних декларација, оне дају могућност појединцу да се позове на одредбе истих, и тиме допринесе очувању и остваривању својих гарантованих права. Негативна страна истих јесте то да је спровођење недовољно обезбеђено, односно сведено на препоруку примене истих од стране органа ОУН на државе чланице. Неки правници сматрају да пошто се већина земља константно позивала на декларацију током периода од преко 50 година, да је она постала део обичајног права међународног карактера.

Декларација је служила као основа за два обавезујућа споразума УН о људским правима: Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима. Принципи декларације су разрађени у међународним уговорима као што су Међународна конвенција о елиминацији свих облика расне дискриминације, Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена, Конвенција о правима детета, Конвенција ОУН против тортуре.

Универзална декларација о правима човека наглашава да "свако има потпуно једнако право на правично и јавно суђење пред независним и непристрасним судом, који ће

одлучити о његовим правима и обавезама, и основаности сваке кривичне оптужбе против њега" (чл.10).

Одредбом ове декларације (чл.11) предвиђено је да *"свако ко је оптужен за кривично дело има право да се сматра невиним док се на основу закона кривица не докаже на јавном претресу на којем је имао све гаранције потребне за своју одбрану"*. Овим чланом гарантована је и претпоставка невиности.

Универзална декларација о правима човека предвиђа да *"нико не сме бити произвољно ухапшен, притворен или протеран"*(чл. 9). Предвиђена је и обавеза извођења на суд ухапшеног или притвореног лица, у најкраћем могућем року.

Универзална декларација о правима човека наглашава да *"свако има потпуно једнако право на правично и јавно суђење пред независним и непристрасним судом, који ће одлучити о његовим правима и обавезама, и основаности сваке кривичне оптужбе против њега" (чл.10).*

3.2.2 Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Пакт је усвојен и отворен за потписивање и ратификовање, или приступање, резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А(XXI) од 16. децембра 1966. године, а ступио је на снагу 23. марта 1976. године.

Оно што је битна чињеница везана за Међународни пакт о грађанским и политичким правима јесте то да представља међународни уговор, а самим тим по ратификацији, има снагу закона у држави која га је ратификовала. Такође одређене су мере за надзор над њиховим поштовањем и основан Комитет за људска права који настоји да се уговорнице придржавају преузетих обавеза. Најзначајнији члан пакта везан за право на одбрану јесте члан 14.

Чланом 14 гарантује се једнакост пред судовима. Такође гарантована је правичност и независност судова. Што се тиче ограничења јавности суђења, прописано је да се јавност може искључити у интересу морала, јавног поретка или националне безбедности у демократском друштву, интереса приватног живота страна у спору, као и кад суд оцени да је то апсолутно неопходно. Међутим, прописано је да ће свака пресуда бити јавна, са изузетком уколико се ради о интересу малолетника, брачних спорова или старатељства деце. Претпоставка невиности је прописана истим чланом. Окривљеном се гарантује и

право да буде у најкраћем року обавештен о разлозима оптужбе против њега, на језику који разуме, да му се обезбеди довољно времена да припреми одбрану, да му буде суђено у разумном року, да му се омогући да се брани сам или да ангажује браниоца, да испитује сведоке, гарантује се и право на бесплатну правну помоћ тумачења уколико му је непознат језик на коме се води поступак као и да не мора да сведочи против себе или призна кривицу. Окривљеном се гарантује и право да може жалбу на пресуду поднети вишем суду. Уколико дође до судске заблуде, или се појаве нове чињенице па се пресуда поништи, оштећениом се гарантује право на обештећење. Такође, приописано је и начело *ne bis in idem*, којим се гарантује да нико не може бити кривично одговоран или кажњен због дела за које је већ био ослобођен или осуђен коначном пресудом у складу са законом и кривичним поступком сваке земље

На основу наведених ставова, можемо закључити да Пакт обезбеђује све процесне гаранције у поступку одбране окривљеног, и као такав пружа правну заштиту окривљеном.

3.2.3 Европска конвенција о људским правима

Европска конвенција о људским правима је правни акт Савета Европе о заштити слобода и права, донет у Риму, 4. новембра 1950. године. Оригинална верзија објављена је под називом Конвенција за заштиту људских права и основних слобода, ступила је на снагу 1953. године. Конвенција одређује садржај права и слобода и у случају непоштовања, обезбеђује међународну заштиту. Поступак се води пред Европским судом за људска права. Основ Конвенције јесте Универзална декларација о људским правима. Конвенцијом је право на одбрану обрађено у члану 6.

Гарантовано је право на правичну и јавну расправу пред независним судом. Јавност суђења се може ограничити само у случајевима који се тичу интереса морала, јавног реда или националне безбедности, као и у случајевима приватног живота странака, или интереса малолетника, и када суд оцени да је неопходно искључити јавност. Такође, гарантована је претпоставка невиности. Окривљеном се гарантује и право да буде обавештен у најкраћем року о разлозима и природи оптужбе против њега, као и да му се омогући довољно времена да припреми одбрану. Такође окривљеном се гарантује право да може вршити одбрану лично, односно да може ангажовати и браниоца по сопственом нахођењу, или уколико нема довољно средстава да плати браниоца, да добије браниоца по службеној дужности. Окривљеном се омогућава и да испитује сведоке против себе као и да

се омогући сведочење сведока у његову корист, под истим условима. Уколико окривљени не разуме језик у поступку, гарантује му се право на бесплатног преводиоца.

Из садржаја члана 6 конвенције, видимо да су њоме гарантована основна права и гаранције окривљеном у поступку, те она има велики значај као један од основних међународних извора права на одбрану.

3.2.4. Повеља Европске уније о основним правима

Повеља Европске уније о темељним правима је акт Европске уније. Штити одређена политичка, друштвена и економска права грађана Европске уније. Европски парламент, Савет и Комисија су је свечано прогласили 7. децембра 2000. Европска унија мора поступати и усвајати законе у складу са Повељом. Повеља се односи на институције Европске уније и њене државе чланице када спроводе право Европске уније.

У Повељи се изјављује да се Европска унија темељи на недељивим, универзалним вредностима људског достојанства, слободе, једнакости и солидарности на начелима демократије и владавине права. Повеља се бави правом на одбрану у наслову 6 (правда).

Гарантовано је право на делотворно правно средство пред судом, као и на правично суђење. Прописано је да свакоме треба омогућити право на саветовање, одбрану и заступање. У интересу делотворног приступа правди, странама који немају довољно новца биће омогућена неопходна правна помоћ. Такође и овде је гарантована претпоставка невиности, као и гарантовано право на одбрану. Начелом законитости, гарантовано је да се нико не може сматрати кривим за кривично дело извршено чињењем или нечињењем које у време када је извршено није представљало кривично дело, по унутрашњем или међународном праву. Исто тако, не може се изрећи строжа казна од оне која се могла изрећи у време када је кривично дело извршено. Уколико се након извршења дела казна законски умањи, примениће се блажа казна ка учиноцу. Начелом сразмерности се гарантује да казна мора бити сразмерна учињеном делу. И овде имамо прописано правило *ne bis in idem*, којим се јемчи да нико не може бити поново осуђен или кажњен да дело због којег је већ био правоснажно осуђен или ослобођен унутар Уније. Потребно је нагласити

да сви поменути документи предвиђају претпоставку невиности окривљеног, којом се обезбеђује процесна равноправност окривљеног са овлашћеним тужиоцем.⁴²

IV. ВРСТЕ ОДБРАНЕ ПРЕМА УНУТРАШЊЕМ ПРАВУ – ЗАКониКУ О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Врсте одбране према важећем ЗКП-у су следеће:

У зависности од природе основа за побијање казненог захтева разликујемо *материјалну* и *формалну* одбрану⁴³. У зависности од лица које врши одбрану – *лична, стручна* и *комплеметарна* одбрана. У зависности од обавезности одбране – *обавезна* и *факултативна* одбрана.

4.1. Материјална и формална одбрана

Подела на материјалну и процесну одбрану извршена је према природи основа за побијање захтева. Ова подела једна је од најстаријих и најшире прихваћених подела у кривично-процесној теорији, а самим тим и у нашој кривично-правној доктрини. Разлози за побијање казненог захтева огледају се у томе што дело за које се окривљени терети није кривично дело или постоји неки од основа који искључује кривицу или се окривљеном не може изрећи санкција која се захтева услед постојећих олакшавајућих околности.

4.2. Лична одбрана

Савремено кривично-процесно законодавство настоји да током читавог кривичног поступка омогући реализацију права на личну одбрану, стварајући на тај начин услове за остваривање начела равноправности окривљеног са противном странком. Под личном одбраном подразумева се делатност окривљеног на остваривању сопствене одбране. Процесни положај окривљеног у претходном кривичном поступку пружа могућност за активно остваривање личне одбране. Окривљени, може да предлаже извођење појединих

---

⁴² Саша Кнежевић: *Монографија Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2007. година, стр.39

⁴³ Саша Кнежевић: *Монографија Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2007. година, стр. 49

кривичнопроцесних радњи, присуствује њиховом извођењу, износи мишљење, даје предлоге итд.⁴⁴

Право на личну одбрану донекле је ограничено. Ова ограничења потичу из давања предности исказу окривљеног као доказном средству у односу на исказ као средство реализације одбране. Такође, случај ограничења личне одбране јесте и удаљење окривљеног са главног претреса. Мера удаљења са претреса може се применити према окривљеном али не и према тужиоцу или оштећеном.⁴⁵ Затим, право на личну одбрану ограничено је и правом тужиоца да на главном претресу прошири отужницу и на кривично дело извршено на самом главном претресу као и на дело за које се сазнало на главном претресу. Неминован утицај на остваривање личне одбране има и извод из казнене евиденције окривљеног. Уколико је реч о лицу које је претходно осуђивано и слано на издржавање казне затвора, утолико ће суд увидом у његов досије већ на самом почетку поступка имати унапред формирано мишљење које неминовно има утицај на доношење одлуке и одмеравање казне. Право на личну одбрану подлеже изузецима у случајевима обавезне одбране које прописује унутрашње право. У случају личне одбране, осумњиченом припадају сва права која би имао и његов бранилац да га је ангажовао

4.3. Стручна одбрана

Наше законодавство предвиђа да окривљени може имати браниоца у току целог кривичног поступка, било да се ради о факултативној или обавезној одбрани.

Одредбе којима је окривљеном дато право на браниоца предвиђене су и у Уставу Републике Србије. Уставом Србије из 2006. године предвиђено је да окривљени има право на одбрану и право да узме браниоца по свом избору и одговарајуће услове за припрему одбране. Такође, право на браниоца гарантовано је и Закоником о кривичном поступку.

Окривљени најчешће није у стању да сам води рачуна о заштити својих интереса у кривичном поступку. Наиме, он је углавном правно необразована особа. Имајући то у виду, као и да је суочен са правно образованим тужиоцем и судом, као органима

---

⁴⁴ *Аксић, М. (2015), Право на одбрану у кривичном поступку, Ниш, стр. 46-47, доступно на: www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/mihajlo-aksic.pdf*

⁴⁵ Саша Кнежевић: *Монографија Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2007. година, стр. 24

правосуђа, тек путем стручне одбране он се доводи у равноправни положај са њима. Суд је дужан да потпуно и правилно утврди чињенично стање, а јавни тужилац је, као орган правосуђа, дужан да пружи свој допринос утврђивању истине. према томе, они су, као органи правосуђа, дужни да воде рачуна, поред оних чињеница које терете окривљеног, и о свим чињеницама које му иду у корист.

Осим што штити интересе окривљеног, бранилац као специјализовани и квалификовани правник доприноси бољем квалитету рада кривичнопроцесних органа, бољој ефикасности суђења, демократизацији, законитости и хуманости кривичног поступка.⁴⁶

Бранилац је стручни помоћник окривљеног који нема положај самосталног кривичнопроцесног субјекта и који је дужан да заступа интересе окривљеног и предузима све законом дозвољене радње у његову корист. Он је, према томе, стручни помагач окривљеног, који ради поред њега, а не уместо њега.

Дакле, као полазна основа за одређивање момента од када окривљени може користити стручну помоћ браниоца, између осталог, може се сматрати моменат од када је започело спровођење истраге. Истрага се сматра започетом од тренутка доношења наређења о њеном спровођењу, што значи да лице које је испитано, пре доношења тог решења још увек није имало својство окривљеног већ осумњиченог. Испитивање осумњичених лица врши према одредбама ЗКП које се односе на испитивање окривљеног, док је одредбом ЗКП предвиђено је да испитивању окривљеног може присуствовати бранилац. Дакле, наш ЗКП омогућава да се стручна помоћ браниоца пружа лицима пре него што су у поступку стекла својство окривљеног.

Наравно, то се у сваком случају односи на ситуацију када је у питању општа стручна одбрана, тј. факултативна стручна одбрана, јер код ње учествовање браниоца у поступку зависи искључиво од воље окривљеног. Кад је у питању обавезна одбрана, моменат ступања браниоца у поступку је различит, зависно од личних својстава окривљеног, запређене казне за учињено кривично дело или пак од тога да ли је реч о суђењу у одсуству. Тако ће, у неким случајевима, окривљени морати да има браниоца већ приликом првог испитивања, ако је окривљени нем, глув или неспособан да се сам успешно брани или

---

⁴⁶ Спасојевић Глигорије: *Одбрана окривљеног према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 1998, стр. 102

ако се поступак води због кривичног дела за које се може изрећи дуготрајна затворска казна, у другим – у време достављања оптужнице, ако се за кривично дело не може изрећи казна затвора у трајању од 8 година и тежа казна, а у трећим, када се донесе решење о суђењу у одсутности. Што се тиче одбране сиромашних, окривљеном се бранилац може поставити, уз испуњење посебних услова тек после подигнуте оптужнице.

На основу наведеног, можемо закључити да постоје три врсте стручне одбране; *обавезна, факултативна и одбрана сиромашног окривљеног.*⁴⁷

4.3.1. Обавезна одбрана

Обавезна одбрана предвиђена је чланом 74 ЗКП-а. Обавезна одбрана се односи на оне случајеве у којима, због тежине дела које му се ставља на терет или посебних потреба, окривљени мора имати браниоца. У том случају, сам окривљени може изабрати браниоца који ће му пружати стручну помоћ. Али уколико он то не учини, суд ће му браниоца поставити по службеној дужности. Када говоримо о обавезности одбране можемо рећи да она може бити:

- апсолутна и
- релативна.

Апсолутна обавезност одбране искључује постојање могућности да се било чијом вољом та обавезност може искључити или изменити. Ни један од кривичнопроцесних субјеката није овлашћен да самоиницијативно одлучи да ли ће применити институт обавезне одбране, него је дужан да поштује законске одредбе.

Са друге стране, релативна обавезност, која је карактеристична за англосаксонско и бивше совјетско право, оставља окривљеном могућност да се својеволјно одрекне обавезне стручне одбране без обзира на испуњавање услова за њено постојање.⁴⁸

Циљ ове стручне одбране јесте обезбеђивање једнакости грађана пред законом и правосудним институцијама, хуманизација кривичног поступка, као и обезбеђивање правне помоћи окривљеном у ситуацијама које носе повећани ризик. Оправданост установе обавезне одбране је у поставци окривљеном да се окривљеном независно од

---

⁴⁷ Ђурђић, В., *Кривично процесно право, општи део*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2014. стр. 201

⁴⁸ *Мршевић, З. (1988), Обавезна одбрана у кривичном поступку, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр. 2, стр.100*

његове воље пружи стручма пдбрана кад није у могућности да се сам брани успешно или кад се ради о тешким кривичним делима. Бранилац у кривичном поступку, по правилу, појављује се по вољи и избору самог окривљеног, односно његово учешће је факултативно. Што се тиче обавезе одбране, посматрано у ужем смислу, постављање браниоца врши се независно од воље окривљеног, па се може поставити питање да ли је обавезна одбрана неспојива са појмом права на одбрану. Пре него што покушамо да дамо одговор на ово питање, ваља истаћи да је окривљеном дата могућност да у свим предвиђеним случајевима обавезне одбране сам или лица која су законом овлашћена да му узму браниоца, односно да уместо већ постављеног браниоца може сам изабрати другог браниоца. Уколико би дошло до ситуације да окривљени неће да има браниоца и поред тога што је реч о обавезној одбрани, онда се једино у тој ситуацији воља законодавца намеће вољи окривљеног, односно, ради се о наметању коришћења нечега што у својој основи јесте право. Међутим, тешко је замислити да окривљени, у случају када му се ставља на терет тешко кривично дело за које се може изрећи казна затвора у другом временском трајању, 8 или више година, одбио да му се по службеној дужности постави бранилац, па ће и у овим случајевима без изузетака доћи до сагласности воље законодаваца и окривљеног. Када се ради о малолетним лицима која су психофизички хендикепирана не постоји колизија између воље законодавца и воље окривљеног, из разлога одсуства пословне способности и мана психофизичког развоја окривљеног. Према томе, ваља закључити да обавезна одбрана није неспојива са правом на одбрану окривљеног, јер постављање браниоца најчешће и неће бити у супротности са вољом окривљеног.

Законик о кривичном поступку обавезну одбрану, најпре, сврстава у основна начела кривичног поступка, јер одредбом прописује да ће суд ради осигурања одбране поставити окривљеном браниоца када је то одређено овим законом.

Постоји више критеријума на којима се може заснивати обавезна одбрана. Они се тичу: тежине кривичног дела, особине личности окривљеног, комбинације предходна два критеријума, односно мешовити критеријум, као и одређених процесних тешкоћа.

Што се тиче тежине кривичних дела, наш ЗКП тај критеријум примењује тако што код вођења кривичног поступка за кривично дело за које се може изрећи дугогодишња затворска казна предвиђа обавезну одбрану још од првог испитивања окривљеног.⁴⁹

Кад је окривљени нем, глув или неспособан да се сам успешно брани, он мора имати браниоца већ приликом првог испитивања⁵⁰. У погледу немих и глувих окривљених проблема неће бити. Међутим, неспособност окривљеног за успешну одбрану је фактичко питање, које суд процењује у сваком конкретном случају.

Обавезна одбрана је неопходна и у ситуацији када је окривљени кривично дело учинио у стању неурачунљивости. У овом случају неопходно је присуство браниоца, јер уколико суд утврди да је окривљени у време извршења кривичног дела био унерачунљив, решењем ће оптуженом изрећи меру безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у психијатријској установи, односно обавезног психијатријског лечења на слободи. Из одредбе ЗКП произилази да до успостављања обавезне одбране првенствено долази избором браниоца од стране окривљеног, а тек ако окривљени није изабрао браниоца настаје обавеза за суд да му постави браниоца у одређеној фази кривичног поступка. Дакле, постављање браниоца по службеној дужности предвиђено је као супсидијарно иако је у пракси то обрнуто, јер у случају обавезне одбране већи број окривљених је првог браниоца добило по службеној дужности.

Постављање браниоца по службеној дужности⁵¹ односи се на даљи ток кривичног поступка све до правоснажности пресуде,

За браниоца се, како то има у виду одредба ЗКП⁵², мора поставити адвокат, а за дела за која је запређена казна затвора до 5 година, адвокат може дати заменичко пуномоћје и адвокатском приправнику. Малолетнику се за браниоца може поставити само адвокат.

Закоником о кривичном поступку се прописују случајеви обавезне одбране. Обавезна одбрана је одређена у случајевима када је окривљени неспособан да се брани, уколико је слеп, нем или глув, у случају да се поступак води за кривично дело за које је прописана казна од 8 или више година затвора, уколико не сме напуштати стан, приведен или је задржан, ако му се суди у одсуству, када се главни претрес одржава у одсутности коју је

---

⁴⁹ Чл.74. став 23КП РС

⁵⁰ Чл.74. став 1 ЗКП РС

⁵¹ Чл. 76. ЗКП РС

⁵² Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 73, став 1.

сам проузроковао, ако је удаљен из суднице до краја доказног поступка или главног претреса, уколико се води поступак за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења, од почетка преговора са јавним тужиоцем о закључењу споразума и у случају да се претрес одржава у његовој одсутности.⁵³

4.3.2. Факултативна одбрана

Факултативна одбрана се односи на оне случајеве одбране у којим законодавац није прописао обавезну одбрану.

Факултативна одбрана зависи искључиво од воље окривљеног, односно од тога да ли окривљени жели да ангажује браниоца или не. Ова врста одбране постоји у сваком оном случају у коме није предвиђена обавезна одбрана.

Факултативна одбрана није могућа у редовном поступку, већ само у сумарном.⁵⁴ Суштина се огледа у томе да окривљени може имати браниоца али и не мора, као и да може ангажовати односно отказати браниоца у било којој фази поступка.

4.3.3. Одбрана сиромашног окривљеног

Одбрана сиромашног окривљеног дефинисана је чланом 77. Законика о кривичном поступку РС. Законодавац прокламује право на бесплатну одбрану сиромашног и у случајевима када није реч о обавезној одбрани. Одређено ограничење, ипак, постоји: „окривљеном ће се омогућити бесплатна одбрана ако се кривични поступак води за кривично дело за које је прописана казна затвора преко три године или ако то налажу разлози правичности.“⁵⁵

Одбрана сиромашних представља посебан вид стручне (формалне) одбране.

Наиме, ради се о поступцима у којима није предвиђена обавезна одбрана, али окривљени жели браниоца на својој страни, а притом нема финансијских могућности да га сам ангажује.

---

⁵³ Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 74

⁵⁴ Ђурђић, В., *Кривично процесно право, општи део*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2014., стр. 199

⁵⁵ Члан 77. ЗКП. доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.html

Важећим ЗКП-ом предвиђени су услови за постављање бесплатног браниоца. Члан 77. ЗКП предвиђа следеће услове:

- „Да окривљени поднесе захтев за постављање браниоца.“⁵⁶
- „Да према свом имовном стању није у могућности да сноси награду и трошкове браниоца.“⁵⁷
- „Да се поступак води за кривично дело за које је прописана казна затвора преко три године или да то налажу разлози правичности.“⁵⁸

О захтеву за постављање браниоца одлучује судија за претходни поступак, председник већа или судија појединац, зависно од фазе поступка. Кад суд усвоји захтев, бранилац се поставља на основу списка адвоката који је суду достављен од стране адвокатске коморе. За разлику од обавезне одбране, одбрана сиромашних никад не наступа на иницијативу државних правосудних органа, већ зависи преваходно од иницијативе окривљеног. Међутим, у пракси је приметно да се право на одбрану сиромашних готово не употребљава. Ово из разлога не само што су странке неуре и невичне праву већ и због чињенице да држави, са финансијског аспекта, не иде у прилог да транспарентније представи ово право грађанима.

4.4. Комплементарна одбрана

Комплементарна одбрана представља врсту одбране коју не врши окривљени, већ други процесни субјекти. Ова врста одбране се често назива и скривена одбрана. *Суштина комплементарне одбране се огледа у томе да други учесници у поступку допуњују поступак вршећи своју функцију својим радњама врше и одбрану окривљеног.* Тако нпр. тужилац води истрагу темељно и непристрасно, и разјашњава чињенице како оне које иду на штету окривљеног али и чињенице које му иду у корист. Тако, јавни тужилац може изјавити жалбу која иде на штету окривљеног, али и жалбу која иде у корист окривљеног.

---

⁵⁶ Чл. 77. ЗКП Члан 68. ЗКП. доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.html

⁵⁷ Чл. 77. ЗКП Члан 68. ЗКП. доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.html

⁵⁸ Чл. 77. ЗКП Члан 68. ЗКП. доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_kvivicnom_postupku.html

V. СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРОЦЕСНОГ ПОЛОЖАЈА ОСУМЊИЧЕНОГ У САД

5.1. Опште напомене

Амерички кривични поступак се развијао поступно, настајући првенствено из енглеског common law-a, као и процесних установа преузетих из других земаља или створених праксом америчких судова. Једну од његових особености представља свакако и истрага коју спроводи полиција у циљу расветљавања кривичних дела. У овом делу рада представимо специфичности везане за положај осумњиченог у правном систему САД-а, које су везане за лишавање слободе осумњиченог, испитивање од стране полиције и признање, као и права осумњиченог приликом испитивања.

5.2. Лишавање слободе осумњиченог

Врховни суд САД стоји на становишту да лице које је прописно лишено слободе може бити легитимно претресено.⁵⁹ Том приликом је полиција овлашћена да прегледа личне предмете осумњиченог, под условом да се налазе на растојању са којег их он може дохватити (нпр. ако може да се дочепа оружја или уништи доказе). Уколико то није случај, тј. ако предмети нису под непосредном контролом осумњиченог, преглед је непрописан.

Полиција може да задржи ухапшено лице највише два дана, а у том периоду је дужна да га изведе пред суд, који ће га саслушати и утврдити основаност хапшења, односно да ли је постојао вероватан разлог за хапшење. Задржавање се правно дефинише као држање лица у одређене службене сврхе путем установљења контроле над њим. Посебним врстама задржавања сматрају се:

- задржавање оптуженог до судског утврђивања кривице (pre-trial detention), уколико није у стању да положи јемство (bail) или се одрекне јемства;
- задржавање због истраге (investigative detention), којим се означава држање осумњиченог без формалног хапшења током истраге због његовог могућег учешћа у злочину; овакво је задржавање неуставно ако не постоји вероватан разлог за његово оптуживање (442 U.S. 200);

---

⁵⁹ *Cédras J.*, op. cit., p.174

– превентивно задржавање (preventive detention) оптуженог од судског утврђивања кривице примењује се у случајевима оптужби за одређене, тешке злочине и када би његово пуштање уз јемство могло представљати непосредну опасност за јавност. Практично у таквим случајевима није дозвољено јемство, а само мали број закона предвиђа ту могућност. Међутим, исти ефекат постиже се и у многим другим случајевима, у којима судија одређује висину јемства знатно преко оптуженикових могућности.⁶⁰

Задржано лице у полицијском затвору подлеже блажим ограничењима слободе у односу на осуђена лица на издржавању казне, а полиција је обавезна да такав режим поштује, сагласно презумпцији невиности ухапшених и оптужених лица до судског утврђивања њихове кривице.

5.3. Испитивање осумњиченог и његово признање

Приликом оцене прихватљивости признања које осумњичени да у току испитивања од стране полиције, Врховни суд се ослања на V Амандман који предвиђа да нико није дужан да у кривичном поступку сведочи против себе, као и да у току кривичног прогона оптужени има право да ангажује адвоката. Међутим, суштински значај за ову материју има одлука Врховног суда која је донета 1966. године поводом случаја Миранда⁶¹, а у циљу доследне примене поменутих уставних одредаба.

Овом одлуком је наметнута обавеза полицији да пре испитивања упозна осумњиченог са правима која му припадају. О томе није потребно сачињавати писмену белешку, већ се судови задовољавају сведочењем полицајца да је поступио на тај начин. Важно је нагласити да обавеза полиције постоји само у случају тзв. *custody* испитивања (*custody examination*), под којим се подразумева испитивање осумњиченог које се обавља у полицијској станици или под околностима у којима осумњичени осећа да је значајно ограничен у слободи кретања. Другим речима, ако неко лице самоиницијативно дође у

---

⁶⁰ *Gifis, S. H., op. cit., pp.131-132, 361.*

⁶¹ *Cédras J., op. cit., p.181.*

полицијску станицу или се одазове на писмени или телефонски позив, не ради се о *custody* испитивању, јер се оно осећа слободним да у сваком тренутку оде⁶².

5.4. Права осумњиченог приликом *custody* испитивања

Полиција је дужна да упозори (*Miranda warnings*) осумњиченог да има следећа права:

- осумњичени, пре свега, мора бити јасно и недвосмислено обавештен да има право да ништа не изјави, уз упозорење да све што каже може бити употребљено против њега у току поступка;
- осумњичени мора бити упознат на јасан начин да има право да ангажује адвоката који може присуствовати његовом испитивању;
- осумњичени мора бити обавештен да у случају када сам не може да сноси трошкове ангажовања браниоца, има право да му адвокат буде постављен по службеној дужности.

Осумњичени слободно процењује да ли ће и када да користи своја права, тако да испитивање мора бити прекинуто ако одлучи да се брани ћутањем или док не буде обезбеђено присуство адвоката кога је одлучио да ангажује у својству браниоца. Уколико осумњичени одлучи да не користи поменута права, своје одрицање може дати усмено или писмено, изричито или прећутно, при чему је битно да може слободно да изрази вољу.

---

⁶² *Cédras J.*, op. cit., p.192.

ЗАКЉУЧАК

У домаћем законодавству, право на одбрану гарантовано је најзначајнијим правним актима државе, као што су Устав РС, Законик о кривичном поступку и другим законским и подзаконским актима.

Одбрана окривљеног представља једно од основних људских права. Као таква, има универзални значај.

Томе у прилог говоре и многи међународни акти који уређују право на одбрану, као што су Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Европска конвенција о људским правима и основним слободама, и многи други.

У домаћем законодавству, право на одбрану је подигнуто на ниво уставног права. Сагледавањем целокупне доступе материје којом се уређује ова област, долази се до закључка, да је право на одбрану као скуп свих унутрашњих и међународних прописа, гарантованих права и обавеза, адекватно дефинисано на глобалном нивоу.

Проблем се јавља код контроле примене тих прописа.

Круцијалну ману представља недостатак адекватног система контроле примене свих прописа везаних за ову област.

Као једно од основних људских права, неопходно је формирати механизам контроле имплементације међународних докумената у домаће правне системе, који би суштински детаљно вршили контролу примене тих прописа. Овом механизму је неопходно дати и право санкционисања непоштовања и неадекватне примене прописа везаних за ову област. Сматрамо да је за унапређење целокупног права на одбрану, неопходно формирати тело контроле примене у свакој појединачној држави, састављено од стручњака за ову област, као и једно врховно тело на глобалном нивоу, састављено од преставника сваке државе чланице.

Овакво решење би било адекватно из разлога што би свакој држави био гарантован приступ неvezано за политичку, економску и сличну моћ, и на тај начин би било гарантовано ово право сваком појединцу у држави, као и на глобалном нивоу.

Из наведеног закључујемо, да је право на одбрану, глобалног, државног и индивидуалног карактера, те да се одоси на сваки део света где бораве људи, те да тиме

представљају потенцијалног окривљеног у поступку. На тај начин је неопходно сагледавати и унапредити овај институт.

Намеће се закључак, да је неопходно, поред великог броја правних аката, домаћег и наднационалног карактера, наставити напоре за унапређење права на одбрану окривљеног, као и контролу примене прописа везаних за исту

Истраживање је показало да је неопходна потпунија разрада механизма ефикасне и ефективне контроле примене прописа у пракси, односно, претварања у дрштвену стварост на глобалном, државном и идивидалном нивоу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аксић, М., *Право на одбрану у кривичном поступку*, Ниш; 2014;
2. Бејатовић С., *Кривично процесно право*, Треће измењено и допуњено издање, Службени гласник, Београд, 2014;
3. Бутуровић Ј., *Одбрана окривљеног и слободe и права окривљеног*, ЈРКК, 1989, бр.4;
4. Грубач М., *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2006. година;
5. Грубач М., *Критика "новог" Законика о кривичном поступку*, Ревизија за криминологију и кривично право, 2006, бр. 2;
6. Ђурђић, В., *Кривичнопроцесно право, опитидео, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2014;*
7. Ђурђић В., *Основна начела кривичног процесног права и стандарди ЕУ и Савета Европе и њихова имплементација у кривичнопроцесна законодавства земаља југоисточне Европе*, Зборник радова "Кривично-процесно законодавство у југоисточној Европи и стандарди Европске уније и Савета Европе," Београд, 2006;
8. Златић М: *Равноправност странака у кривичном поступку*, Анали, 1991, бр. 1-3.
9. Јовановић Слободан: *Држава*, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон , Београд, 1936,;
10. Кнежевић, С., *Монографија Заштита људских права окривљеног у кривичном поступку*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2007. година;
11. Кнежевић, С. *Међународноправни стандарди права на одбрану* Зборник радова Правног факултета у Нишу, Правни факултет Ниш, 1996. година;
12. Кнежевић С., *Кривично процесно право – Општи део*, Центар за публикације правног факултета у Нишу, Ниш (2015);
13. Лукић Р: *Теорија државе и права*, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1985;
14. Милошевић М., Бошковић Александар: *Приручник за кривично процесно право*, Полицијска академија, Београд, 2003. година;
15. Мајић М., *Примена међународног кривичног права у националним правним системима*, Службени гласник, Београд, 2006. година;

16. Милосављевић Б., *Упоредни модели полицијске организације са посебним освртом на овлашћења полиције: врсте, овлашћења и начин примене* (студија);
17. Ретрић Б., *Одбрана окривљеног у кривичном поступку*, Наша законитост, 1962, бр. 1-4.;
18. Спасојевић Г., *Одбрана окривљеног према унутрашњем и међународном праву*, Војноиздавачки завод, Београд, 1998.;
19. Станковић Д., *Карактер и значај права одбране окривљеног у кривичном поступку*, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад 1981;
20. Симић- Јекић З., *Ограничење слобода и права субјеката*, ЈРКК, 1982, бр. 1-2.;
21. Станковић Д., *Карактер и значај права одбране окривљеног у кривичном поступку*, Гласник АКВ, 1981, бр. 5.;
22. Милошевић, М., *“Организација и процесна овлашћења криминалистичке полиције у САД”, у: Безбедност, бр.2(1992);*
23. Мршевић, З. (1988), *Обавезна одбрана у кривичном поступку*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, бр. 2;
24. Шкулић М., *Кривично процесно право према Законику о кривичном поступку из 2011. године*, Службени гласник, Београд, 2014;
25. Шкулић Милан: *Међународни кривични суд*, Београд, 2005;

Законски текстови

1. Декларација о правима човека и грађанина из 1789. године,
2. Законик о кривичном поступку („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019) члан 68, став 8.
3. *Законик о парничном поступку* („Сл.гласник“ бр. 72/2011, 49/2013-одлука УС, 74/2013-одлука УС, 55/2014 и 87/2018) чланови 168-173.
4. Закон о адвокатури ("Службени гласник РС", бр. 31 од 9. маја 2011, 24 од 30. марта 2012 – УС);
5. Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода од 1950. године;
6. Међународни пакт о грађанским и политичким правима од 1966. године;
7. Повеља Европске уније о основним правима од 2000. године;
8. Устав Републике Србије од 2006. године;
9. Универзална декларација о правима човека УН од 1948. године;

САЖЕТАК

Право на одбрану представља једно од основних делова каталога људских права. Значај права на одбрану огледа се у томе да је уврштено у Устав Републике Србије. Осим домаћег законодавства, ово право регулисано је најважнијим међународним правним актима који се баве заштитом људских права. Сматрамо да је неопходно да држава предузме све потребне мере, како би се поштовале одредбе како домаћих, тако и међународних правних аката које уређују ово право, и санкционише сва кршења права на одбрану.

Реализацијом права на одбрану окривљени добија право да се супротстави оптужби. Окривљени се може бранити самостално али велики значај има то, што се окривљеном оставља могућност да ангажује браниоца, које је правно образовано и стручно лице, које се може супротставити оптужби на адекватан начин. Усавршавање права на одбрану видимо и кроз ситуацију да је законски прописано у којим случајевима је одбрана обавезна, како би се право на одбрану гарантовало окривљеном.

На међународном нивоу учињен је озбиљан корак унапређењу овог права. Као најважнији међународни правни акти које уређују право на одбрану на наднационалном нивоу издвајају се Универзална декларација о правима човека из 1948. године, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Повеља Европске уније о основним правима као и Европска конвенција о људским правима. Значај ових аката огледа се у томе да сви уређују и гарантују право на одбрану и права везана за одбрану окривљеног, и због свог карактера, њихови текстови су имплементирани у многе законске текстове држава.

Темељан и комплексан приступ праву на одбрану се огледа у многобројним гаранцијама пруженим окривљеном којима се штити његов положај у поступку, а самим тим и људска права окривљеног. Кроз обраду теме, као ману смо приметили да, и поред детаљног регулисања овог права, недостаје строжи систем контроле поштовања и примене прописа везаних за ову област. Сматрамо да је неопходно унапредити систем контроле, развити стручан систем који би контролисао поштовање и примену спровођења прописаних норми, као и санкционисати непоштовање и неспровођење истих. На тај начин би се дошло до великог напретка у области права на одбрану.

Прописивање и поштовање домаћих, и усвајање међународних докумената из области заштите људских права води значајном побољшању процесног положаја окривљеног, а самим се гарантују и основна људска права окривљеном.

Свакако најбоље решење којем треба тежити јесте усклађивање унутрашњег и међународног права које регулише ову област, и то тако што ће чинити целину, како би се јасно и недвосмислено дефинисало и гарантовало праву на одбрану сваком окривљеном у поступку. На тај начин ће циљ кривичног поступка бити испуњен, јер и поред правилно утврђених чињеница и примене материјалних норми, неопходно је и испоштовати основна људска права и слободе.

Кључне речи: **право на одбрану, одбрана, кривични поступак, људска права.**

ABSTRACT

“The right to defense of the defendant - domestic and international standards”

The right to defense was one of the main parts of the Human Rights catalog. The importance of the right to defense, see how you can be included in the Constitution of the Republic of Serbia. In addition to domestic law, this right is regulated by the most important international true assets dealing with protected rights laws. It is considered that it will be necessary for the state to take all necessary measures in order to pose for certain domestic and international legal acts that have introduced this right, and have allowed them to violate the right to defense.

By exercising his right to defense, the defendant was given the right to oppose the charges. The defendant can defend himself independently, but it is of great importance that the defendant is given the opportunity to hire a defense attorney, who is a legally educated and professional person, who can oppose the accusation in an adequate way. We also see the improvement of the right to defense through the situation that it is legally prescribed in which cases the defense is obligatory, in order to guarantee the right to defense to the defendant.

At the international level, a serious step has been taken to advance this right. The Universal Declaration of Human Rights from 1948, the International Covenant on Civil and Political Rights, the European Union Charter of Fundamental Rights and the European Convention on Human Rights stand out as the most important international legal acts regulating the right to defense at the supranational level. The significance of these acts is reflected in the fact that they all regulate and guarantee the right to defense and the rights related to the defense of the accused, and due to their character, their texts have been implemented in many legal texts of states.

A thorough and complex approach to the right to defense is reflected in the numerous guarantees provided to the defendant which protect his position in the proceedings, and thus the human rights of the defendant. Through the treatment of the topic, we noticed as a flaw that, despite the detailed regulation of this right, there is a lack of a stricter system of control of compliance and application of regulations related to this area. We believe that it is necessary to improve the control system, to develop a professional system that would control the observance and application of the implementation of the prescribed norms, as well as to sanction non-compliance and non-implementation of the same. This would lead to great progress in the field of the right to defense.

Prescribing and respecting domestic, and adopting international documents in the field of human rights protection leads to a significant improvement of the procedural position of the defendant, and the basic human rights of the defendant are guaranteed.

Certainly, the best solution to strive for is the harmonization of domestic and international law that regulates this area, by forming a whole, in order to clearly and unambiguously define and guarantee the right to defense to every defendant in the procedure. In that way, the goal of the criminal procedure will be fulfilled, because in addition to the correctly established facts and the application of material norms, it is also necessary to respect basic human rights and freedoms.

Keywords: **right to defense, defense, criminal proceedings, human rights.**

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Гордић Јован, рођен 17.06.1992. године у Нишу, где је завршио основну школу „Радоје Домановић“, гимназију „Светозар Марковић“, а затим уписује, и као редован студент завршава Основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, те стиче звање дипломираног правника.

Потом уписује Мастер академске студије уже кривично-правне области на Правном факултету Универзитета у Нишу.

Током 2017.године, за потребе Владе Републике Србије, као истраживач, учествовао је у реализацији научно истраживачког пројекта *„Улога жена у изградњи мира и безбедности на локалном нивоу* „Такође је учествовао на неколико међународних и националних конференција. У периоду од 2014. до 2017. године, волонтирао на правним пословима у Заводу за заштиту природе Србије. Такође, у периоду од 2011. до 2017. године, био ангажован као спортски радник у ватерполо клубу „Наис“, где је учествовао у организацији многих спортских, културних и хуманитарних манифестација. Од знања страних језика, кандидат истиче знање енглеског и руског језика. Кандидат поседује напредни ниво познавања рада на рачунару, као и ECDL сертификат. Такође, кандидат поседује сертификат Привредне коморе Србије о завршеној обуци о продаји у привреди. Након завршених основних студија, професионалну каријеру отпочиње као адвокатски приправник. У периоду од 21.01.2018, обавља послове приправника на пословима из области привредног права у Београду, а од 01.07.2019. године запослен као припадник Безбедносно-информативне агенције у Београду.